

Оригинални научни рад

<https://doi.org/10.18485/folk.2022.7.1.6>
687:678.027.4:[676.034.24+677.21](497.11)
392:[159.937.515.5:633.86(497.11)]

Биљни свет и традиционална текстилна радиност

Марина Цветковић

Рад истиче значај и улогу коју је биљни свет имао у нашој традиционалној текстилној радиности. Фокус је на биљним текстилним сировинама – конопљи и лану и широком спектру биљака које су се користиле за бојење пређе. Прерадом биљних сировина обезбеђивала се израда примарних елемената текстилног инвентара превасходно у домену народне ношње и текстилног покућства. Рад се заснива на доступним писаним изворима и музејској грађи Етнографског музеја у Београду. На основу литературе истичу се симболичка значења и улоге које су поједине биљке имале у веровањима и обичајној пракси.

Кључне речи: српска традиционална текстилна радиност, конопља и лан, бојење, пређа, биљне боје.

Људи су током културне историје живели у сталној интеракцији са живим светом који их је окруживао. Егзистенција друштвених заједница у великој мери зависила је од ђуди природе и људске моћи да је савлада и да живи с њом у сагласју. Неолит је изнедрио земљорадњу, узгој култивисаних биљака и сесилни начин живота. Овај привредни образац је успео да се спорадично, кроз различите модалитете, у крајње редукованом облику, одржи и до савременог доба. Тако је и српско традиционално друштво, изразито пољопривредно, услед комплексних друштвено-историјских и културних околности задржало и изградило специфичан културни образац чију основу чини управо суживот са природом, на чему се добрим делом моделовало традиционално поимање света. У наведеним оквирима биљни свет је имао важну, можемо рећи, примарну улогу. Чинио је основ егзистенције, привређивања, што је делом одредило његово место и значај у сложеном систему веровања и обичаја.

Имајући у виду задату тематику, наша жеља је да покушамо да укажемо на значај и улогу коју је биљни свет имао у једном сегменту традиционалног привређивања – у домаћој текстилној радиности. Фокус ће бити најпре на текстилним сировинама биљног порекла (конопља, лан) које су, поред вуне, биле основ производње текстила, и затим на биљкама које су се користиле за бојење пређе. У раду се ослањамо на писане изворе и музејску грађу Етнографског музеја у Београду, сачувану у оквиру колекције узорака бојеног предива из збирке Текстилног покућства и на теренску грађу из заоставштине Христифора Црниловића, која се чува у Манаковој кући, Организационој јединици Етнографског музеја.

Биљне текстилне сировине (конопља и лан)

У домаћој текстилној радиности, поред вуне и у мањој мери козине, највише су се користиле биљне текстилне сировине. Најзаступљеније су биле конопља, мање лан и памук. Индустријска конопља и лан, веома старе биљне сорте, у српској домаћој текстилној радиности користиле су се континуирано у смањеном обиму до седамдесетих година двадесетог века, када су се њихов узгој и прерада, услед нагле индустријализације, угасили (Томић 2015: 349).

Прерада ових сировина је била дуготрајна и захтевна. Лан *ћетен* се као платно више ценио у народу јер је био финији, а с друге стране, његова прерада је захтевала више времена, труда и напора. За платно и предмете израђене од конопље или лана користио се назив *пртени*. У ентеријерском текстилном инвентару ове сировине су се користиле за израду једноставних чаршава, разноврсних прекривки¹, сламарица, јастучница, столњака, пешкира и др. Пртено платно се користило за израду одеће: кошуља, панталона (*заћа*), сукања, прегача, појасева, доњих хаљетака (подсукњи, комбинезона), делова оглавља... Постељни елементи и појединачни предмети народне ношње су ткани у глатким ткачким техникама. Већином је платно израђивано од природног, небојеног предива које је накнадно омекшавано и бељено. Луксузнији предмети су се одликовали једноставним украшавањем у ткању у виду попречних пруга или украшавањем по основи и потки (каро ефекат), са сведеним колористичким комбинацијама. Пртено, омекшано предиво се користило и за нецање, плетење и кукичање завеса или украсних прекривки. Поред примарне примене, конопља се користила у комбинацији са вуном, ланом и памуком. У неким вуненим предметима

¹ Пртене черге, губери, поњаве.

кориштена је као основа, а у платненим предметима се у различитим односима комбиновала с ланеним или памучним предивом. Џакови за чување и транспорт робе су били израђени најчешће од четворног пртеног платна.

Традиционалан узгој, прерада и широко примењена употреба конопље и лана је свакако одредила и њен значај у систему веровања и обичаја. Овим биљкама, нарочито конопљи, приписана су бројна симболична културна значења.

Чајкановић истиче да је ретко која биљка толико изложена утицајима злих демона и, с друге стране, ретко је која биљка толико пуна нарочите снаге као конопља (Чајкановић 1985: 132). Стога, сам процес узгајања конопље или лана од сејања до финалне израде платна пратили су разноврсни обичаји који су имали за циљ да обезбеде добар род и сетву (Радовић 1956: 88–90), а исто тако пратили су их и бројне забране, табуи (Радовић 1956: 90). Конопљи су приписивана и апотропејска својства и зато се користила у народној медицини и у обичајној пракси (Усачова 2001: 278; Радовић 1956: 92–93). Веровало се, такође, да конопља има и продуктивну моћ и да може да утиче на родност, плодност, напредак, богатство, због чега се користила у обредима прелаза везаним за рођење и у свадбеним обичајима.

У обичајној пракси и народној медицини најчешће се користило конопљино семе, очешљана влакна обликована у кануре (кучина и повесмо), стабљика *грсница*, дрвенасти део стабљике *поздер*. У обичајној пракси у мањој мери у употреби су били и финални пртени предмети: покров се користио за прекривање умрлих, делови платна служили су као апотропеј, а у литератури се наводе подаци о наменски рађеним пртеним кошуљама које су се облачиле у превентивне сврхе, као заштита од заразе (Раденковић 1996б: 249).

Дуготрајан, захтеван и компликован процес прераде конопљиних текстилних влакана у предиво се везује за мотив животних мука, па се због тога она називала и *тежина*, *мученица*. Прерада конопље била је и језичка основа за неке басме (Раденковић 1996б: 241). У њима се ређају фазе од сетве, брања, топљења, сушења, одвајања текстилних нити (чукања на трлици) од дрвенастог дела биљке, чешљања и селектовања влакана, односно одвајања повесма од кучине, обликовања влакана, упредања, намотавања предива, сновања, увођења, ткања, омекшавања, бељења. Овако формулисане басме примењивале су се у лечењу болесника и имале су исцелитељску магијску моћ (Ивановић-Баришић 2016), а у неким крајевима и као заштита и средство у растеривању градоносних облака (Радовић 1956: 89; Чајкановић 1985: 135; Усачова 2001: 278).

Вредно пажње је и симболичко тумачење места конопље у традиционалном поимању схватања света:

Конопља и лан симболизују онај свет зато што *умиру као биљке и поново се рађају у облику кучине*. Зато се оне и узимају као посредник у комуникацији с оним светом и светом демона, јер је то „разговор“ на њиховом језику. С друге стране, добијена *кучина, конопљани конац и платно* нису производ *природе*, него *културе* – они потенцирају присуство људске компоненте, човекову потребу да се издвоји из природе, да се од ње омеђи. У глобалном моделу света, конопља и лан се могу упоређивати с местом и симболичким значењем које има *коса* или *длаке* у представи о *човеку* – оне су *власи* Земље, ако се она схвата у антропоморфном виду (Раденковић 1996б: 251).

Природни услови у Србији нису погодовали узгоју памука,² због чега се он претежно добављао увозом у облику куповног предива, тканина или финалних производа (Владић-Крстић 2003: 116). Употреба памука у домаћој текстилној радиности започела је крајем 19. века, а знатно је интензивирана у 20. веку (Ивановић-Баришић 2017: 30). У домаћој радиности куповно памучно предиво се користило за ткање материјала од којих су израђивани појединачни одевни предмети (кошуље, кецеље, *гаће*, сукње, делови оглавља и тканице) и елементи меког покућства (пешкири, чаршави, јастучнице, украсне прекривке). Памучни конац је служио и као основа за ткање вунених и пртених тканина а разнобојни памучни конац се користио и за украшавање текстилних предмета у техникама веза и ткања. Како узгој памука није био дубоко укореењен у српском традиционалном привређивању, тако су и веровања о овој биљци била знатно мање заступљена у нашој народној религији.

Биљно бојење пређе

Поступци бојења тканине или предива произашли су из вишевековно таложених народних знања, умећа и искустава. Речи *боја* и *бојити* су турског порекла (Škaljić 1966: 146). У појединим областима у употреби су и словенска реч (*о*)*мастити* (РСЈ 2011: 669), као и глагол *чинити* (Владић-Крстић 2003: 132).

Предива, вунена тканина (сукно, шајак), а понекад и финални производи³ бојени су углавном биљним бојама, а у употреби су били и пигменти животињског и минералног порекла. За добијање биљних боја највише су се користили делови дрвећа или зељасте биљке. У по-

² Иако је било спорадичних покушаја, узгој памука на територије Србије никад није био део широке производње.

³ Плетени прслуци, јелеци.

ступку бојења справљала се смеша сачињена од воде и одређене биљке, односно њених делова и катализатора који су претежно били домаће израде. Катализатори су се користили да би боја била постојанија, односно да би се боље везивала за текстил. То су најчешће били *сијера* (вода са нечистоћом од вуне), маја, мокраћа (често дечја), стипса, расо од киселог купуса, галица или плави камен, кал од ковача, (винско) сирће, со, карабоја, кречна вода. За омекшавање смесе користио се и пепео, односно цеђ (Цветковић 2013: 192). Предиво се бојило кувањем у воденом раствору сировине за бојење и катализатора. Поступци бојења били су регулисани традиционалним правилима који су, зависно од краја, испољавали различите варијанте. Постојала су локална правила којима су се регулисали поступак, количина састојака, дужина трајања процеса, што је у крајњој линији одређивало жељену нијансу и постојаност боје. Комбинацијом исте биљне сировине и различитих катализатора могле су се добити различите боје.

У овом процесу користило се домаће посуђе: казан, аван, ваган (за врћење), дрво за мешање, ћуп. Било је пожељно да посуђе за бојење буде чисто и да се за сваку боју користи посебан суд. Земљани судови за бојење најчешће су били глеђосани (Ивановић 1953: 208).

Природним бојењем предива добијан је широк спектар основних (црна, црвена, жута и плава) и изведених боја (тонови зелене, љубичасте, смеђе, драп, наранџасте...). За разлику од анилинских, биљне боје су имале смирене, топле тонове које су тканинама давале складне, хармоничне односе. Природне боје су временом замењене анилинским, а у кућној радиности често је комбинован стари и нови начин бојења (Владић–Крстић 1992: 196). Ипак, иако се сматра да је природно бојење текстила изобичајено, на терену су се и почетком двадесет првог века, у удаљеним планинским селима, могли видети реликти традиционалног начина бојења вуненог предива (Цветковић 2010: 249).

На основу података из писаних музејских извора уочава се да се за биљно бојење користио велики број различитих биљака из човечјег окружења. Најчешће су се користили делови дрвећа (корен, кора стабла, лист и плод) ораха, јасена, бреста, липе, врбе, тополе, леске, дуње, брескве, вишње, багрема, храста, јабуке, цера, шљиве (џибра), јове. Поред наведеног, у широкој употреби су били и делови зељастих биљака у сировом или сушеном облику. Користили су се броћ, коприва, сирак, камилица, штаваљ, млечика, гавез, детелина... Од поврћа у употреби били су пасуљ, зелена паприка, луковина и др. (инв. бр. 18776-18778; 24923; Црниловић 47: 1-26).

Преглед употреба биља по бојама

Боје су један од основних елемената ликовности српског традиционалног текстилног стваралаштва. Оне су незаобилазан део визуелног доживљаја околине, било да представљају природно окружење, било културу као производ човекове делатности (Ивановић-Баришић 1917: 148). Боја је истовремено физичка, оптичка појава те је предмет *физике*, али има и рецептивна и доживљајна својства, чиме постаје предмет разматрања физиологије и психологије (Petrović 1994: 7). Свака боја сагледавана у контексту српских народних обичаја и веровања поседује свој семантички систем (Павићевић и Тодоровић 2016). Символика и вредност боја које им се приписују као засебним категоријама нису константне ако се посматрају у временском контексту (Ивановић-Баришић 2017: 149). Због тога многе боје данас носе различита, често и амбивалентна симболичка значења која су неретко у супротности са њиховим изворним значењима (Белова 2001: 43, 44; Brenko 2007: 15).⁴

Црна боја

Црна боја је била честа у колориту традиционалних текстилних предмета. Користила се као основна боја за поједине текстилије (сукно, шајак) и за украшавање. Различити називи за црну боју су били и врана, мор, мрка.⁵

Ова боја је можда једина која је била једнозначно одређена. Она је имала негативну асоцијацију и везивала се за мрак, земљу, смрт, односно за хтонска бића (Петровић 1970: 47). Црна боја је у веровањима имала магичну и заштитну моћ. Била је атрибут митских бића. Демони света мртвих су црне боје. Поједине обредне радње подразумевале су животиње црне боје, а као магијски реквизити користиле су се и биљке са црним елементима: црни трн, црни дуд (Петровић 1970: 47).

За добијање црне боје највише су се користили делови ораховог дрвета. Користили су се орахов лист, кора, корен, суве орахове љуске и зелени орашчићи (Црниловић 47: 18; инв. бр. 24923).

Поред ораха, за добијање црне боје су се користили и кора и лист јасена (Ивановић 1953: 209; Грђић Бјелокосић 1895: 477; инв. бр. 18776/14). За бојење вуне у црно користила се и кора храста, нарочито лужњака, али и лужњакове шишарке (Јуришић 1929: 39; инв. бр. 18781/1).

За добијање црне боје користили су се и лишће пајасена (кисело дрво), јовова кора и лишће, али и кора шљиве (Јуришић 1929:37; Вла-

⁴ У литератури и музејској грађи бројни подаци о бојењу најчешће су систематизовани по бојама, те је наведени приступ преузет и овом раду.

⁵ У народу су се често и тамније нијансе смеђе, мрке и модре боје називале црном.

дић–Крстић 1992: 195, 196). Од осталих биљака користиле су се гранчице са листом и цветом жешље (Ивановић 1953: 210). У употреби је било и лишће гладежа (Црниловић 47: 20), а и црвени цветићи биљке совр, односно враниловке *Origanum vulgare* (Ивановић 1953: 37).

Иако у литератури доминирају описи начина и процеса бојења, спорадично се могу наћи и подаци о ритуалном понашању приликом бојења. Највише оваквих података забележено је управо о бојењу пређе у црно, односно у тамне боје. Бојење у тамне боје обављало се ћутећи, искључиво ноћу (Раденковић 1996б: 275–320). У појединим случајевима изговарала се лаж као вид антипонашања. Забележено је у западној Србији да жена, пре него што спусти пређу у смесу за бојење црном бојом, изговара: „Прође црна ноћ кроз црно село па се спустила у моје канчело“⁶ (Јовашевић 1985: 78). Извођење бојења ноћу, и то у тамну боју – за шта се најчешће користе делови ораховог дрвета – са више аспекта представљало је опасност. Ноћ, црна боја и орах имају изразито хтонски карактер (Раденковић 1996б: 199). Ћутање приликом бојења, као традиционални облик антипонашања, примењивао се да се не би призвале опасне хтонске силе, односно да би се предупредиле нежељене последице и лоши утицаји (Раденковић 1996а: 88, 89; Агапкина 2001: 548, 549).

У Етнографском музеју у Београду постоје подаци који указују на широк спектар биљних сировина које су се користиле за добијање сродне, смеђе боје. За те сврхе користили су се семе сирка (инв. бр. 18777/1), вишњева кора (инв. бр. 18778/18), браон пасуљ, багремова боца, корен штавља (инв. бр. 18778/7), брестова кора, гавезов лист, плод зове, шљивина џибра, плод бурјана, комина од белог грождја, кора од дуње (инв. бр. 18776-8 и 24923).

Светао тон смеђе боје, драп, добијао се од брестове или липове коре, а у неким крајевима користио се и цвет мајске руже (инв. бр. 24923).

Плава боја

Плава боја у народу се још назива и модра, мастиљава, казнасуја, чивит, мораво, мораста (Раденковић 1996б: 308), плаветно, мавило (Грђић Бјелокосић 1895: 476), синталија (отворено плаво), сиње, бојдок (Ивановић 1953: 215). Ова боја се везује за широк спектар нијанси од светло плаве до тамно модре, скоро црне.

За добијање ове боје претежно се употребљавао куповни чивит, односно индиго боја. Овај биљни пигмент се добијао од дрвета *Indigofera Tinctoria* а добављао се трговачким путевима, најчешће из

⁶ Калем, чунак на који се намотава пређа, конач.

Индије. Сматра се да су за добијање квалитетно и уједначено обојене тканине или предива чивитом били потребни стрпљење и умешност. Веза модре боје са хтонским светом захтевала је специфичан приступ у радном процесу. Занимљив податак забележио је Христифор Црниловић у Власотинцу 1950. године:

Пошто је млетење у чивиту врло ћудљиво и често се дешавају грешке, обичај је да мајстор пре почетка спремања маје измисли неку лажну новост и пусти је у публику и то тако да се поверује у ту лаж. Јер ако лаж не успе него се људи сете да је лаж онда неће да успе бојење (Црниловић 47: 10).

У наведеном случају примењен је карактеристичан образац антипонашања лагања (обмане) са циљем да се заваарају лоше силе како би се обезбедила успешност бојења (Толстој 2001: 395–396). У прилог наведеном иду и подаци које је крајем 19. века забележио Лука Грђић Бјелокосић. И он истиче да је бојење у *мавило* (плаво) врло осетљиво и да се може врло лако урећи. Зато се овај процес бојења у плаво скрива од других очију, те се на тај начин избегава могућност да процес буде урекнут погледом злих очију (Грђић Бјелокосић 1895: 476; Пантелић 1970: 152).

Сродна модрој боји, загасито љубичаста или мастиљава боја се могла добити од зрелих зрна бурјана које се беру у јесен (Ивановић 1953: 218).

Црвена боја

За црвену боју у народу се још каже алева, алена, румена, црљено, ал-боја, а за нијансе розно, рујно, рујо, русо (Ивановић 1953: 211). Тамноцрвена се називала бордовишњева, вишњерендија, боћак. Ова боја најчешће се добијала од сушеног корена броћа (инв. бр. 18773; Владић-Крстић 1997: 292). Црвена је била цењена, омиљена и високо вреднована боја. Због интензитета придружена су јој многа симболичка, често амбивалентна својства. Повезује се са ватром, крвљу, плодношћу, здрављем и зато се користила у свадбеним обичајима, обичајима о рођењу, у сточарским и аграрним обичајима везаним за плодност и сл. (Белова 2001: 44). Црвеној боји су имплицирана и заштитна својства: она одбија уроке, зле очи.

Ова боја се везује и за култ мртвих и заступљена је у погребним обичајима. У појединим крајевима након сахране било је пожељно да се присутни *оброће*, односно да оперу руке у црвеној води бојеном броћем. Броћење руку се чинило и пред насађивање кокошке, као и пред сетву.

Броћ је средство којим се добијала црвена боја којом се обезбеђивала заштита од мртвих али и поспешивала плодност, што је било у узајамној корелацији (Чајкановић 1985: 262).

За добијање црвене боје користиле су се и биљка бурјан (врбас) и кора младог бреста (Ивановић 1953: 213), а за ту сврху могао је да послужи и црвени пасуљ (инв. бр. 18778/12).

Жута боја

Под жутом бојом у народу се подразумева широк спектар нијанси које иду од смеђе, окер, драп до зеленкастих тонова. Забележени су и локални називи који се односе како на жуту боју, тако и на њене нијансе. У неким крајевима се користе термини рујо, пембаво, зејтинлија (Ивановић 1953: 218).

За добијање ове боје користиле су се разнородне биљке. *Жутило* се најчешће добијало од (сасушене) коре руја (Јуришић 1929: 36). У употреби су били и корен или стабљика са цветом од српка *Serratula tinctoria* (Црниловић 47: 14), цвет зановети⁷ *Genista tinctoria* (Јуришић 1929: 35), млечика (Црниловић 47: 12), штавља (инв. бр. 18778/7). Такође се користило и лишће јасена (млада), дуње (али и коре и корена), паприке, брескве (Црниловић 47: 15), црног дуда (Ивановић 1953: 218; Владић-Крстић 1990: 238; Црниловић 47: 13). Углавном се ово бојење обављало у позну јесен, кад лишће пожути или се сасуши. Такође се користила и кора благе или дивље јабуке (Црниловић 47: 21). Жутим су се у неким крајевима називале и црвенкасте нијансе добијене од *луковине*, односно коре од црног лука (Ивановић 1953: 218; Јуришић 1929: 35, 36; инв. бр. 18777/2).

Поред наведених података, грађа из Етнографског музеја бележи да се жута боја могла добити од камилице, лишћа дуда, липе или од жутог пасуља (инв. бр. 24923).

Зелена боја

У домаћој радиности је забележено више начина за добијање зелене биљне текстилне боје. За светлозелену у неким крајевима користила се коприва, а за тамнију сушени цвет слеза. Зелена се могла још добити и кувањем траве гавеза (инв. бр. 18778/10), лишћа дуње (Црниловић 47: 23–24), младог брезовог лишћа, или коре дивљих јабука (Ивановић 1953: 214–215).

Чест начин за добијање зелене боје било је фарбање предива у жуту и чивитну боју. Тако се нпр. жута пређа обојена у зановети или српку потапала у плаву, чивитну смесу. У литератури се још помињу

⁷ Други називи су жутилица и жутоловка.

поступци у којима се зелена боја добијала тако што се модра пређа стављала у смесу са јасеновим лишћем (Ивановић 1953: 215).

На основу грађе Етнографског музеја сазнајемо да се зелена боја могла добити и од лишћа (шуме) парадајза, лишћа брескве (праскова шума) или од детелине (инв. бр. 18778/11). За тамнозелену се користио кантарион, а за светлозелену подбел (инв. бр. 18781/1, 2).

* * *

На основу изнетог можемо констатовати да је у традиционалној српској текстилној радиности биљни свет имао значајну улогу. Биљне текстилне сировине, у највећем обиму конопља, али и лан и памук, чиниле су значајан удео у сеоском текстилном инвентару. Традиционалном прерадом текстилних сировина у предива, а затим њиховом применом у ткачкој радиности израђивани су предмети текстилног покућства и материјали за израду појединачних хаљетака народне ношње, чиме су подмириване основне егзистенцијалне потребе. Предиво од конопље, лана и памука се користило за ткање: пешкира, архаичних прекривки, елемената постељног инвентара (сламарице, чаршави, јастучнице), столњака, завеса. Такође, ова предива су се користила и за ткање одевних предмета: кошуља, *гаћа*, тканица, сукања, елемената оглаваља.

Бојење биљним бојама предива је још један значајан сегмент домаће текстилне радиности где су биљне сировине имале значајну улогу. За бојење пређе користили су се делови дрвећа, зељастих биљака и поврћа. Уз помоћ природних катализатора и применом традиционалних поступака добијали су се различити тонови основних и изведених боја који су текстилном стваралаштву давали карактеристичан ликовни израз.

Библиографија

Необјављени извори

Етнографска спомен-збирка Христифора Црниловића. Св. 47 (1-26/47), Материјална култура Јужне Мораве. Манакова кућа, Етнографски музеј, Београд.

Колекција узорака бојења Збирке текстилног покућства у Београду. Етнографски музеј, Београд.

- Агапкина, Т. А. (2001). Орах. У: Толстој, С. и Раденковић, Љ. (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher Book World, 408–409.
- Агапкина, Т. А. (2001). Ћутање. У: Толстој, С. и Раденковић, Љ. (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher Book World, 548–549.
- Агапкина, Т. А. (2001). Храст. У: Толстој, С. и Раденковић, Љ. (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher Book World, 567–569.
- Белова, О. В. (2001). Боја. У: Толстој, С. и Раденковић, Љ. (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher Book World, 43–44.
- Владић-Крстић, Б. (1990). Обележја текстилне радиности у Ваљевској Колубари. *Истраживања 6 (Ваљевска Колубара)*, 225–277.
- Владић-Крстић, Б. (1992). Текстилна радиност у Књажевцу и околини у прошлости и данас. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 56, 161–304.
- Владић-Крстић, Б. (1997). Текстилна радиност у Књажевцу и околини у прошлости и данас. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 61, 255–349.
- Владић-Крстић, Б. (2003). Текстилна радиност Срба у XIX и XX веку. У: Владић-Крстић, Б. и др. *Народна култура Срба у XIX и XX веку: водич кроз сталну поставку*. Београд: Етнографски музеј у Београду, 99–185.
- Грђић Бјелокосић, Л. (1895). Бојење пређе. *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини* VII, 476–477.
- Ивановић, В. (1953). Наше народно бојење. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 16, 205–227.
- Ивановић-Баришић, М. (2016). Басме. *Појмовник српске културе*. Електронски извор. Београд: Етнографски институт САНУ, Институт за српски језик САНУ; Косовска Митровица: Факултет техничких наука, Универзитет у Приштини. [https:// www.pojmovnik.etno-institut.co.rs](https://www.pojmovnik.etno-institut.co.rs)
- Ивановић-Баришић, М. (2017). *Одевање у околини Београда – друга половина 19. и прва половина 20. века*. Посебна издања, књ. 88. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Јовашевић, Д. Д. (1985). Гатке уз бојење пређе. *Градац* 66–67, 76–79.
- Јуришић, Ј. (1929). О старинском народном бојењу у Млави. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 4, 35–41.
- Павићевић, А. и Тодоровић, И. (2016). Боје. *Појмовник српске културе*. Електронски извор. Београд: Етнографски институт САНУ, Институт за српски језик САНУ; Косовска Митровица: Факултет техничких наука, Универзитет у Приштини. <https:// www.pojmovnik.etno-institut.co.rs>
- Пантелић, Н. (1970). Зле очи. У: Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж. и Пантелић, Н. (ур.). *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит, 152.
- Петровић, П. Ж. (1970). Боја. У: Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж. и Пантелић, Н. (ур.). *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит, 47–49.
- Петровић, П. Ж. (1970). Провлачење. У: Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж. и Пантелић, Н. (ур.). *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит, 257–258.
- Раденковић, Љ. (1996а). *Народна бајања код Јужних Словена*. Београд: Просвета, Балканолошки институт САНУ.
- Раденковић, Љ. (1996б). *Симболика света у народној магији Јужних Словена*. Ниш: Просвета, Балканолошки институт САНУ.

- Радовић, Б. (1956). Гајење и обрада лана и конопље у нашем народу. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 19, 27–100.
- РСЈ (2011). *Речник српскога језика*. Израдили М. Вујанић и др.. Редиговао и уредио М. Николић. Измењено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска.
- Толстој, С. М. (2001). Обмана. У: Толстој, С. и Раденковић, Љ. (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher Book World, 395–396.
- Томић, С. (2015). Гајење, обрада и употреба конопље у златиборском крају. *Српске студије* 6, 345–363.
- Усачова, В. Б. (2001). Конопља. У: Толстој, С. и Раденковић, Љ. (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher Book World, 278–280.
- Цветковић, М. (2010). Домаћа текстилна радиност у околини Пирота. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 74(1), 235–281.
- Цветковић, М. (2013). Текстилна радиност у околини Беле Паланке. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 77, 173–206.
- Чајкановић, В. (1985). *Речник српских народних веровања о биљкама*. Рукопис приредио и допунио В. Ђурић. Београд: Српска академија наука и уметности, Српска књижевна задруга.
- Brenko, A. (2009). Simbolika boja. U: Frlan, D. (ur.), *Moć boja – kako su boje osvojile svet. Katalog izložbe Etnografskog muzeja u Zagrebu*. Zagreb: Etnografski muzej u Zagrebu, 15–89.
- Petrović, S. (1994). Simbolika boja. *Folklor u Vojvodini* 8, 7–17.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

The Plant World and Traditional Serbian Textile Handiwork

Marina Cvetković

Summary

In the traditional Serbian textile handiwork, the plants had a very prominent and important role. Raw plant fiber, mostly hemp, but flax and cotton as well, accounted for a significant share in the rural textile inventory. Majority of the individual items for household furnishings and basic gowns of folk costumes were woven of hemp fiber. Consequently, hemp and flax had many symbolic meanings and also had a remarkable place in the belief system and ritual practice.

In traditional textile fabrication, colors represent one of the basic artistic elements. Natural dyeing techniques were based on specific knowledge and skills as well as centuries of experience. A very large number of diverse plants were used to obtain natural dyes. Some of them, those considered basic for the dyeing process, had numerous meanings and symbolism, often correlated with the semantics of colors itself. All of the above reveals the abundant tradition of Serbian culture which has, in specific socio-historical frameworks, through a constant dynamic relationship between man and nature, been built for centuries.

Keywords: traditional textile handiwork, hemp, flax, herbal textile dying.

Марина Цветковић, музејски саветник
Етнографски музеј у Београду
Е-пошта: marina.cvetkovic@etnografskimuzej.rs

Примљено: 21. 12. 2021.
Прихваћено: 15. 3. 2022.